

Wyrok z dnia 3 czerwca 2008 r. , [K 42/07](#)

ZASADY UDOSTĘPNIANIA AKT SPRAWY W TRAKCIE POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO

(OTK ZU 2008, nr 5A, poz. 77)

Rodzaj postępowania: kontrola abstrakcyjna Inicjator: Rzecznik Praw Obywatelskich	Skład orzekający: 5 sędziów	Zdania odrębne: brak
---	--------------------------------	-------------------------

Przedmiot kontroli	Wzorce kontroli
Możliwość udostępnienia akt sprawy tylko za zgodą prowadzącego postępowanie przygotowawcze w sytuacji, gdy w ramach tego postępowania zostanie podjęta decyzja dotycząca tymczasowego aresztowania. [art. 156 § 5 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego]	Prawo do obrony Przesłanki dopuszczalności ograniczeń konstytucyjnych praw i wolności [Konstytucja: art. 42 ust. 2 w zw. z art. 31 ust. 3]
	Zasada demokratycznego państwa prawnego Zasada praworządności [Konstytucja: art. 2 w zw. z art. 7]

Art. 156 Kodeksu postępowania karnego (dalej: k.p.k.) reguluje zasady udostępniania akt sprawy sądowej oraz sporządzania z nich odpisów w wypadku m.in. takich podmiotów, jak strony, obrońcy lub pełnomocnicy i przedstawiciele ustawowi.

W treści wniosku Rzecznik Praw Obywatelskich zakwestionował jedynie normę prawną wynikającą z § 5 wspomnianego art. 156 k.p.k., przy czym jego zarzuty ograniczyły się jedynie do części przepisu ustanawiającej warunek formalno-proceduralny udostępniania akt, w postaci wymogu uzyskania zgody prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Dodatkowo wątpliwości Rzecznika wzbudziło stosowanie tego przepisu w sytuacji gdy w ramach postępowania przygotowawczego podjęta zostanie decyzja dotycząca tymczasowego aresztowania. W takich okolicznościach, w kontekście zasady związania Trybunału Konstytucyjnego zakresem zaskarżenia, zakwestionowany przepis został zbadany jedynie we wskazanym aspekcie.

ROZSTRZYGNIĘCIE

Art. 156 § 5 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego w zakresie, w jakim umożliwia arbitralne wyłączenie jawności tych materiałów postępowania przygotowawczego, które uzasadniają wniosek prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania, jest niezgodny z art. 2 oraz art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

GŁÓWNE TEZY UZASADNIENIA

1. Konstytucyjne prawo do obrony stanowi elementarny standard demokratycznego państwa prawnego, co oznacza że odnosi się ono do wszelkich postępowań toczących się w przedmiocie odpowiedzialności o charakterze represyjnym. Należy je więc rozumieć szeroko: jako przysługujące każdemu od chwili wszczęcia przeciwko niemu postępowania karnego (w praktyce od chwili przedstawienia zarzutów) aż do wydania prawomocnego wyroku i jego wykonania.
2. Prawo do obrony nie jest prawem absolutnym, zaś jego ograniczenia podlegają ocenie przez pryzmat zasady proporcjonalności. Przesłankami dopuszczalności ograniczeń w korzystaniu z konstytucyjnych praw i wolności są: ustawowa forma ograniczenia, funkcjonalny związek ograniczenia z realizacją wskazanych w art. 31 ust. 3 wartości, zakaz naruszania istoty danego prawa lub wolności oraz istnienie w państwie demokratycznym konieczności wprowadzenia ograniczenia. Z ostatniej przesłanki wynika konieczność rozważenia, czy wprowadzona regulacja jest w stanie doprowadzić do zamierzonych przez nią skutków, czy regulacja ta jest niezbędna dla ochrony interesu publicznego, z którym jest połączona, oraz czy efekty wprowadzonej regulacji pozostają w proporcji do ciężarów nakładanych przez nią na obywatela.
3. Art. 156 § 5 k.p.k. bywa w praktyce orzeczniczej rozumiany na trzy sposoby. Pierwszy i najpowszechniejszy zakłada, że sformułowanie „*akta w toku postępowania przygotowawczego*” obejmuje zarówno „właściwe” akta sprawy, jak i „akta aresztowe”, obejmujące wnioski prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania wraz z załączonymi do niego dokumentami. Konsekwencją takiego podziału jest przyjmowanie przez sądy zasady, że dostęp do wszystkich powyższych dokumentów uzależniony jest wyłącznie od zgody prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Drugi sposób przewiduje traktowanie wniosku prokuratora o zastosowanie (przedłużenie) tymczasowego aresztowania oraz towarzyszących mu dokumentów według różnych reżimów prawnych. W takiej sytuacji oskarżony i jego obrońca mają dostęp do ww. wniosku, zaś możliwość wglądu w dokumenty mu towarzyszące nadal wymaga zgody prowadzącego postępowanie przygotowawcze. W ostatniej, najrzadziej stosowanej sytuacji, sądy przyjmują, że zarówno wniosek prokuratora, jak i materiał dowodowy znajdujący się w aktach objęte są art. 156 § 1 k.p.k., co w konsekwencji oznacza dopuszczalność ich udostępniania oskarżonemu i jego obrońcy bez konieczności uzyskiwania zgody prowadzącego postępowanie.
4. U podstaw rozbieżności w interpretacji zaskarżonego przepisu leży bardzo ogólny sposób jego sformułowania. Szczególne znaczenie ma tutaj zarówno brak określenia przesłanek jakimi powinien kierować się organ prowadzący postępowanie, jak również okoliczność, że ustawodawca nie sprecyzował co należy rozumieć przez sformułowanie „akta sprawy sądowej” zawarte w zaskarżonym przepisie.
5. Zakwestionowana regulacja pozostaje w sprzeczności ze standardami prawidłowej legislacji i określoności prawa. Brzmienie przepisu stanowiącego przedmiot kontroli umożliwia w praktyce organowi prowadzącemu postępowanie interpretację okoliczności decydujących o wyrażeniu zgody na udostępnienie podejrzanemu i jego obrońcy akt bądź określonych materiałów postępowania w dowolny sposób.
6. Postępowanie przygotowawcze nie jest oparte na zasadzie pełnej jawności akt sprawy. Takie założenie jest co do zasady słuszne. Możliwość osiągnięcia celów postępowania przygotowawczego uzależniona jest bowiem od takich czynników, jak zachowanie w tajemnicy pewnych informacji. Zasada udostępniania akt w postępowaniu sądowym ustępuje zatem fakultatywności w postępowaniu przygotowawczym. O tym, czy podejrzany, lub

jego obrońca, mogą zapoznać się z aktami, każdorazowo decydują sytuacja prawna oraz, przede wszystkim, okoliczności faktyczne.

7. Ingerencja w sferę prawa do obrony, jakim jest odmowa dostępu do akt, nabiera szczególnego znaczenia w sytuacji stosowania (przedłużania) tymczasowego aresztowania. Na gruncie postępowania karnego można wskazać przepisy, które umożliwiają oskarżonemu (i jego obrońcy) uzyskanie częściowej wiedzy na temat materiału dowodowego, zebranego na danym etapie postępowania przygotowawczego. Mechanizmów tych nie można jednak uznać za ekwiwalentne do prawa do dostępu do materiałów postępowania przygotowawczego, uzasadniających wnioski prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania.
8. Dla skutecznej realizacji prawa do obrony, w sytuacji zastosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania, konieczne jest bezpośrednio zapoznanie się przez aresztowanego (jego obrońcę) z materiałami postępowania przygotowawczego, uzasadniającymi wnioski prokuratora. Wspomniane mechanizmy nie umożliwiają tego w takim samym stopniu jak prawo dostępu do akt.
9. Art. 156 § 5 k.p.k., często traktowany jest jako przepis umożliwiający zamknięcie dostępu do akt postępowania aresztowego. Tego typu ograniczenie prawa do obrony nie spełnia omówionych wyżej kryteriów, wynikających z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Zaskarżony przepis nie spełnia kryterium proporcjonalności, umożliwia bowiem nadmierne ograniczenie praw jednostki, do tego stopnia, że może wręcz wkraczać w istotę konstytucyjnego prawa do obrony. Podobnie przepis ten nie spełnia testu subsydiarności, z uwagi na fakt, że efektywność postępowania przygotowawczego można zagwarantować innymi, mniej dolegliwymi dla obywatela metodami. Należy tu wymienić w szczególności większą selektywność informacji przytaczanych w uzasadnieniu wniosku aresztowego.
10. Daleko idący dostęp podejrzanego do akt zapewnia również orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Wynika z niego nakaz zapewnienia podejrzanemu dostępu do materiału dowodowego w aktach postępowania przygotowawczego, w zakresie w jakim jest to niezbędne dla oceny zasadności tymczasowego aresztowania. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego koresponduje z tym poglądem. Czynnikiem decydującym o tym, która część akt powinna być udostępniona aresztowanemu i jego obrońcy, powinna być efektywność prawa do obrony. Wszystkie materiały postępowania przygotowawczego, uzasadniające wnioski prokuratora w tym zakresie muszą być jawne.
11. Nowelizacja art. 156 § 5 k.p.k. ograniczająca się do dodania do tego przepisu klauzul ogólnych (np. dobra wymiaru sprawiedliwości), które stanowiłyby przesłanki odmowy dostępu do dokumentów, nie dawałyby osobie tymczasowo aresztowanej należytej gwarancji dostępu do akt, według standardów wyznaczonych przez orzecznictwo ETPCz.

SKUTKI WYROKU

1. Wyrok ma charakter zakresowy, w związku z tym stwierdzenie niezgodności zaskarżonego przepisu w określonym zakresie, jak wskazał Trybunał, nie powoduje utraty przez niego mocy obowiązującej. Wykładnia kwestionowanej regulacji powinna ulec zmianie, polegającej na eliminacji interpretacji niezgodnej z Konstytucją. W razie zainicjowania przez prokuratora postępowania incydentalnego w przedmiocie zastosowania lub przedłużenia tymczasowego aresztowania, oskarżony, którego ma dotyczyć ten środek zapobie-

gawczy, ma prawo wglądu do materiałów postępowania przygotowawczego (do części tych akt), które stanowią uzasadnienie wniosku prokuratora. Trybunał dostrzegł celowość dokonania zmian w ustawodawstwie.

Przepisy Konstytucji

Art. 2. Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Art. 31. [...] 3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 42 [...] 2. Każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu.